

svom snagom svojom i svom pameću svojom« (Lk. 10, 27). Ovo nam je Bog usadio u srce, ali i objavio na Sinaju i preko Isusa. Na to smjeraju i sve Božje zapovjedi prema riječima sv. Pavla: »Svrha je zapovijedi ljubav iz čistog srca« (1 Tim. 1, 5). Bog ne trpi da njega i Baala (strast ili koju krivu nauku) ljubimo; on veli: »Ja sam Bog tvoj i ne ćeš imati drugoga boga«, »Sinko, daj mi srce svoje« (Posl. 23, 26). Ljubimo Boga, »ne samo riječima, nego i djelima« (1 Iv. 3, 18). Na to nas lijepo i sv. Augustin opominje: »Znam, što želiš; sreću tražiš. Ako hoćeš biti sretan, budi bez grijeha. Ono naime svi hoće, a ovo malo njih, bez čega se ne dostigne ono, što svi hoće« (In ps. 118).

Luksus i siromaštvo.

Bog se tuži preko proroka Osea: »Dao sam im srebra, umnožio sam i zlato, a oni iz toga učiniše Baala« (2, 8). Eto tu osude glede zloporabe ma koga bogatstva, a takova je neopravdana i pretjerani luksus. Još ga jače kori i prijeti Bog riječima Isaije: »Ustaje Gospod na parbu, stoji da sudi narodima. Još govori Gospod: Što se poniješe kćeri Sionske i idu opružena vrata i namigujući očima, sitno koračaju i zvekeću nogama. Za to će Gospod učiniti da očelavi tjeeme kćerima Sionskim, i otkrit će Gospod golotinju njihovu. Tada će Gospod skinuti nakit s obuće i vezove i mjesečiće, nizove i lančiće i trepetljike, ukosnike i podveze i pojase i stakalca mirisna i boce, prstene i počeonike, svečane haljine i ogrtače i prijevješe i toboce, i ogledala i košuljice i oglavlja i pokrivala. I mjesto mirisa bit će smrad, i mjesto pojasa raspojasina, mjesto pletenica ćela, mjesto širokih skuta pripasana vreća i mjesto ljepote ogorjelina. Tvoji će ljudi pasti od mača i junaci tvoji u ratu. I tužit će i plakati će vrata njegova (Jerusolima), a on će pust ležati« (3, 13—26). Nije li ovo ogledalo naše dobe; nijesu li tu opisana naša vremena? nije li tu i ocrtana i nedaleka kazna za oholi luksus današnjih naroda?

Povijesna je činjenica, da se u narodu usporedno s luksusom javlja i nečudorednost i ludo propadanje narodnog imetka. Stoga ova pojava mora zabrinuti ne samo katoličke učenije krugove, nego i bezvjerškog rodoljuba. Ta svi moramo predusresti narodne nezgode. I zato pitanje ne spada samo na filosofiju ćudoređa, nego je važno i za nacionalnu ekonomiju.

I.

Što je luksus? Jest neumjerena uporaba vremenitih dobara obzirom na stepen izobrazbe, stališa, dobe, naroda i t. d. Danas nije više luksus kava, šećer, rubac i slično; isto vrijedi glede običnog komforta u sobnom namještaju. Luksus znatno nadilazi ove komfote, koji su se

već udomaćili kod ovog naroda ili onog stališa, te je prema tome često vrst rasipnosti. Stoga i ne smijemo ni osuditi svaki luksus; inače bismo morali zabaciti svaki ukus za ljepotom i umjetnošću. Jedino je onaj luksus loš, koji prpošno i nametljivo ističe povoljno financijalno stanje*). Ovo vidimo osobito kod luksusa starih Rimljana.

Crassus, koji se je obogatio kupovanjem imetka proskribiranih građana, luksuozno uredi svoje palače; jednom iz oholosti pogosti rimski puk na 10.000 stolova, a drugda mu dijeli za 3 mjeseca pšenicu. Cara su Vitelija morali pozivati rimski optimati na gozbu i ta je stajala oko 100.000 Kruna (u predratnoj vrijednosti); sam je car potrošio u sjajnim gostbama kroz 8 mjeseci vladanja 240 milijuna Kr. Lukulu (koga nazva satiričar Tubero: »Kserses u togi«) dodoše Pompej i Cicero nenadano jednog dana u posjete. On hoće da ih pogosti, te na to zapovijedio slugama, neka ih pogoste u Apolonovoj dvorani. Kakav je to bio namještaj! Kakovo li posude! I taj mali »zajutrak« je stajao preko 400.000 Kr. Heliogabalus je počastio svoje gostove izmed ostalog i »sitnim« jelom: moždanima 600 nojeva. Glumac je Aesop pogostio prijatelje jezikom ptica pjevačica, koje su znale oponašati i ljudski govor; samo je to jelo stajalo 36.000 Kr. poradi vrsti i dragocjenosti tih ptica. Isti je glumac drugda postavljao uzvanicima u jelo rastopljeni biser (Friedländer, Darstellungen aus der Sittengeschichte Roms I.). Olibrius kod nastupa svoje prefekture potroši 600.000 Kr. za pučke zabave; u istu svrhu Kvintus Fabius Memmius 1,700.000, u V. vijeku rođak sv. Melanije Valerius Maksimus prigodom prefekture svog sina 3600.000 Kr. Nero je platio za jednu šalicu 300 talenata ili 924.000 Kr. i Cicero za 1 stol (kakovih je Seneka imao 500) 105.000 Kr. Nekoje su stolove prodavali za 365.000 Kr. Konsular je Annius nabavio jednu posudu za 182.600 Kr. Nero je imao pokrivač iz Babilona u vrijednosti 760.000 Kr., Petronij (koga Nero osudi na smrt) polupa posudu cijene 1500.000 Kr. Helogabalovo je odijelo puno bisera; taj car nikada ne nosi istu odjeću ili štap dva puta i vozi se u zlatnim kolima. Appiciusa je stajala kuhinja do 10 milijuna Kr. Pompej i u doba rata nosi sobom kuhinjsko srebrno posude, koje je težilo oko 66 kg. Plinij pripovijeda, da je za Julija Cesara prefekt radnikâ u Galiji Mamurra prvi u Rimu pokrio dijelove kuće mramorom. No već za Nerona je to bilo premalo, kako se i sada vidi u Rimu pri iskapanju njegove »zlatne kuće«. Po sebi je shvatljivo, da su žene prednjačile u raskoši. N. pr. nošnja Lollie Pauline je stajala milijun Kr.; metressa libertinca u doba je Senekino imala kovinsko ogledalo, koje je više vrijedilo nego li dar, što ga je senat dao kćeri Scipiona Velikog. Tko bi uz ovo nabrojio raskoš jezerâ, vrtovâ, villâ . . .!

*) Krist živi siromašno, ali nigdje nije pokudio sjaj jeruzolimskog hrama; dapače (Mrk. 12, 43) hvali udovicu, koja daje svoj novčić za uzdržanje i popravak tog hrama; slično uzima u zaštitu i grješnicu (Mat. 26, 11), koja izli na glavu njegovu sklenicu mira dragocjenoga.

Glumci, histriones imali su redovito prihoda oko 20.000 Kr. godimice, Roscius čak 480.000.

Za ovim raskošjem iščezlog naroda nije zaostajao ni onaj francuskog društva, kome je začetnikom ili barem pokroviteljem bio Ljudevit XIV. U Versaillesu g. 1780. kraljičina konjušnica broji 75 kočija i 330 konjâ, kraljeva do 3000 konjâ; za te je dvije konjušnice potrošeno u g. 1786—7 717.000 franaka. 383 činovnika uz 103 pomoćnika brinu se za dvorski stol, a potrošeno godimice preko 2 milijuna fr. za jelo; 198 je ljudi za intimnu poslužbu kraljeve ličnosti, male kćerke (kojoj je tekar 1 mjesec) 80 osoba. G. 1771 je potrošeno 3 milijuna za uredbu stana kontese d' Artois, 800.000 madame Adelaide. Kraljeva straža, pješaštvo, konjica, tjelesna garda i slično broji 9050 lica i za to se troši godimice 7681.000 fr. U livreji je 1458 ljudi, što stoji 540.000 fr.; činovnikâ je do 1500. Lov je za Ljudevita XVI. redovita stvar (u njemu se upotrebe konji dvora i još drugih 280) i godišnji je trošak do 1200.000 fr.; g. 1783 je izdano za hranu lovačkih pasa oko 180.000 fr. Od Pariza 10 lega je rezerviran lov. Ljud. XVI. ubio je g. 1780 20.534, u 14 godinâ 189.251 jelena. Svaki princ i princesa imaju svoju kuću i upravu. Za kraljevo se zdravlje brine 48 liječnika, kirurgâ i farmacistâ; tu je 120 pjevača, bezbroj plesača tiskara, slikara i t. d. Za komedije, plesove i koncerte je potrošeno g. 1778 481.744 fr., prigodom ženidbe delfina g. 1770 fr. 1266.770, ženidbe kontea d' Artois g. 1773 fr. 2,016.221. Uz to je francuski kralj imao i drugih velikih residencija 12, ne uračunavajući manje. Za njihovo uzdržavanje treba 3 ili 4 milijuna franaka. Silna pratnja ide s kraljem na njegovu putovanju, te izgleda to kao čitava vojska. (I. Taine, Ant. regime I, 106). Od g. 1774 do 1788 kraljeva kuća i ona njegove obitelji troši godišnje izmed 32 do 36 milijuna fr. To je značilo desetinu javnog prihoda. Kada je kralj primao poklisare, svih 12 dvorana bilo je puno najotmenijeg svijeta u sjajnoj odori i uresu. G. 1774 kraljica, kao obično, daje svoju igru; sve je puno visoke gospode i po predsoblju, te su u razgovoru samo 2 ili 3 osobe med sobom. U Versaillesu su na dvoru svake sedmice dvije kazališne predstave i jedan ples, u drugim residencijama su sedmično češće takove zabave.

Za ovim se kraljevskim sjajem natječu principi i princeze, dvorska gospoda, financijeri, ministri, namjesnici, plemići. Feudalna gospoda i u provinciji postaju salonska bića i njihov nakit. Od Ljudevita XIV. do Lj. XVI. javno je mnijenje cijenilo ljude prema njihovu luksusu. To je pravilo vrijedilo za kralja, diplomate, plemiće, bogate posjednike, za sve ljude do zadnjih granica. »Tko (Saint-Simon, Memoires, XII, 457) je želio ući u milost dvora, morao je trošiti i sipati novac za odijela, gostbe, kočije, gradnje, igre. To je ponašanje prešlo od dvora na provinciju i vojsku«. Nijesu uzalud Ljudevita XIV. nazivali »suncem«, koje širi svoje zrake na sve strane. Za zadnja dva vladara dakako uslijed raskoši upada plemstvo sve više u dugove i osiroma-

šenje. G. 1753 sluge Ljud. XV za tri godine ne primaju plaće; g. 1778 Ljud. XVI. je dužan trgovcu za vino 792.620 fr., za ribu i meso 3.467.980 fr. Međutim se diže i obogaćuje srednji stališ; koji se sve više interesira za upravu države. No i ovaj stališ slijepo oponaša mnoge loše mane viših krugova. Tako su se sada po Francuskoj širile poput kakove priljepčive bolesti osobito dvije mane: nečistoća u životu i skepsa u spoznaji. One redovito prate luksus, poput sjene, koja ide za čovjekom. Ogleđajmo nešto letimice.

Netom je izišla pjesma Marotte, u 15 dana je gotovo svaki Parižlija imao u prepisu. Voltairova Pucelle nije smjela u tisak, no ipak po Parizu je kolala za mjesec dana u 2000 rukopisâ. Madame Pompadour nije osamljen slučaj. Netko je laskao Ljudevitu XVI: »Pod Lj. XIV nije se smjelo govoriti, za Ljud. XV moglo se tiho kazati, za Ljud. XVI može se glasno zboriti«. Tako se slično može pisati o nečistoći, ali u visokom tonu: Glasna je bila za Lj. XIV, za Lj. XV još glasnija i zahvatala je i srednji stališ, za Lj. XVI je bila općenita. Za vlade ovih triju vladara (1643—1792) supruzi viših krugova ne žive skupa: svatko ima svoju kuću ili barem prostorije, svatko ima svoje znance i odijeljene intimnosti, saloni im zajednički kao ni zanimanja. Bon ton traži, da si dozvole svašta i jedno drugo ne osuđuje. Uopće se čitavo društvo vlada kao salonska igračka i puno zabave i galanterije; vanjština traži lijepe urese, sjajni namještaj, mile fraze. Sve je dozvoljeno, ako su samo riječi dolične. Takovi su romani, koje pišu pod uplivom okoline i za savremenike Voltair, Diderot i Rousseau. To je galantan epikureizam 18-tog vijeka. Taj se duh nećud. raspuštenosti odrazuje i u Montesquieuovim »Esprit des lois«. Rastave su bile nešto obična i redovita. Žene vladaju u Francuskoj i tekar revolucija ih bacila s prijestolja. Večerom su boulevardi stjecište svih okrabuljenih ili poznatih lica, te stranca zapanjuje takova razuzdanost. Ako je tko progovorio o kršćanskoj čudorednosti, brzo ga drugi pogledali začuđeno. Francuz je hotio da bude veseo i bludnost je smatrao kao nešto nužna. Kako bj moglo drukčije biti, kada je obično kod svakog čovjeka življenje odraz shvaćanja? I viši su i širi krugovi u Parizu i pokrajini bili puni skepse. — Tim je ljudima glavno zanimanje razgovor. »Oni*» raspravljaju ili odjekuju, ako ne kao vrč (zvekani), ali barem kao zvonovi«; raspredaju o vjerskim i filozofskim pitanjima, o prirodnim znanostima, književnom ukusu, o svemu. U Voltairovo je doba bilo 100 tisuća ljudi iz viših krugova, koji su sačinjavali ili predstavljali Francusku. Ti ljudi su samo »igrali i zabavljali se« i dakako sve su osuđivali, kritizirali, omalovaživali i zabacivali, što ih je u tome smetalo. U tome se ističu gospode. U kratko bezvjerstvo postaje moda, nova vjera za salone. Ova pojava je kći epikurejske zasićenosti. Ne samo u pozitivnoj vjeri, nego ni u deizmu

*) Raisonment ou résonnement, sinon comme couches, du moins comme de cloches. Taine, Ant. régime II, 94.

ne nalaze razmazani duhovi privlačivosti: skepsa se je pretvorila u epidemiju. Za francuske revolucije giljotina je zadnja karika društvene bolesti. No već prije toga gotovo kroz čitav 18. vijek otmeni i ulični »frondeurs« cinično se smiju i rugaju svemu, što nije bezvjerско i nečudoredno. Cinizam je sin skepse, a ova kći uživanja. Tako biva, kada putenost podjarmi um i savjest.

Nije drukčije bilo ni kod klasičnih naroda. Luksus je i kod njih bio u pratnji putene raspojasanosti i skepse. Povijest se opetuje.

Kod Rimljana je nečudorednost bila tako općenita i bez protu-pokreta, da je potkopan bio svaki temelj obiteljskog i državnog života. Tacit uviđa, da je uzaludna borba protiv vladajuće iskvarenosti: nigdje nema iskre, koja bi popravila to i uvela preporod. On zdvaja i veli: Bogovi se srde na Rimsku državu (Annales 4, 1; Histor. 3, 72). I Cicero (De officiis 1, 4.) veli za svoje savremenike, da je znak bio velikog duha: sve prezirati. Život im je bio bez cilja i značenja, bez sadržaja. To je ljuta posljedica bludnosti u svim i protunaravnim uživanjima. Rim je bio u doba careva Babilon i Sodoma. Odatle je prešla (kao u Francuskoj u 18. vijeku) iskvarenost poput nabujalog potoka u sve pokrajine. Dapače su Rimljani vladali nad podjarmljenim narodima više zadovoljavanjem putenosti nego li oružjem. Raskošna (Tacit, Agricola, 21.) kupališta i sjajne gostbe nazivahu sredstvima izobrazbe i oplemenjivanja, a bijahu uistinu sredstva zasluživanja. I vjera? U njoj narod nije nalazio zapreke za svoje nečudorede, nego ga dapače »božanstva« sa svojim strastima poticalu na sve to veću nečudorednost. To vrijedi o narodnosnoj vjeri Grkâ. Dio Cassius, Seneka*), Juvenal, Horac, Cicero puni su opisâ o užasnoj nečudorednosti u rimskoj državi. Tacit veli za svoju dobu: savremeno je samo iskviriti se i iskviriti (saeculum est corrupti et corrumpere). I kod Grkâ? U Sparti nije se moglo govoriti o rastavi, jer je bila redovita stvar; Plato veli, da je cijela Helada znala za spartansko nečudorede. U Ateni je tu slobodu uživao muškarac: mogao se je rastaviti po volji, predati ženu drugome u oporuci ili inače. Demosten piše, da su odnošaji prema heterama, palakama zakoniti, a vjenčana žena rađa zakonitu djecu. Perikles, Demades, Lysias, Demosten, Isokrat, Aristotel, Speusip, Aristid i Epikur, čak i areopagite ne prave u tome iznimke. Ksenofont brani Sokrata, da nije zavodnik mladeži, i ipak u istom spisu (Uspomene Sokrat. 3, 11) opisuje kako Sokrat pred učenicima podučava heteru Teodotu. O čemu? Ne kako će svoj život popraviti i promijeniti, nego kako će ljude dobiti i zadržati. Stoga i Plato zdvaja nad čovječanstvom i očekuje spas jedino odatle, ako s neba dođe Bog i postane (Phaed. c. 35, 85.) ljudima »vodičem«. Iza Platona grčka filozofija u I. i II. vijeku pr. Kr. još niže pada u glib materijalizma. Za svoje doba o Rimljanima Juve-

*) Ep. 95. Cfr. Juven. 6, 250. — Žene u ničemu nijesu zaostajale za muškarcima; dapače su poboljevale na podagri i čelavosti.

nal ističe (Sat. 2, 149): »Ni djeca više ne vjeruju, da postoje Manes i podzemno kraljestvo«. To još više vrijedi o Grcima. Crna noć je zavladała na obzorju klasičnih naroda. Skepsa je bila općenita. A kako se u doba opće epidemije bezvjerici bacaju u uživanja i poput ludaka ne vide kamo srtaju, bilo je nešto slična kod starih naroda: pili su iz pune čaše i blud i luksus i skepsu. To je bio trajni »karneval« (poklade).

Poznato je, kakovim su sjajem Mlečani slavili »Karneval« svake godine. Onaj je bogataš ili čovjek svijeta sebe smatrao nesretnim, ako nije mogao sudjelovati toj zabavi. Ovo je privlačilo i strance, te je ta svečanost u 18. vijeku trajala pola godine. Taj je karneval, dakako u drugom obliku i ako ne u manjem sjaju, uoči francuske revolucije po gradovima Francuskim, osobito u Parizu, trajao čitavu godinu. Skeptičar traži rastresenosti, jer se boji sebe, praznine u svojoj nutarnjosti. U carsko doba, osobito od Tiberija i dalje, nosi odličan Rimljanin u prstenu otrova, da može po volji izmaći životu i njegovim mukama. A Francuz 18. vijeka? Baca se u krilo revolucije i srće, da proljeva krv svoju i svojih sugrađana bez obzira.

I danas? Jeli bolje?

Običaj je u Londonu, da od vremena do vremena provedu u gradsku rijeku Temsu električnu struju. Ova brzo prouzrokuje, te se digne s dna sva nečist, koju onda pomoću mreža odvođe brodovi na otvoreno more. Nešto je slično pokazao i zadnji svjetski rat (1914—18): isplivala je »la bête humane« (zvijerska strana čovječja) sasma na površinu u svoj svojoj golotinji i užasnoj realnosti. Usljed silnog lihvarstva su mnogi kroz noć postali milijunaši, luksus je porastao, nečistoća je zahvatila i pučke mase. Gore opisane oznake duševnog nazadovanja (dekadence) ponavljaju se, ako ne u većoj, barem u jednakoj mjeri. Jedino je ova posljedica materijalizma naišla u svijetu na otpor kršćanske kulture u katoličkoj Crkvi. Da nema ove Crkve i njezinih načela, plivala bi Evropa odavna već u boljševističkoj revoluciji. Jedino ona — drugi u koliko se slažu s njezinim zasadama ili baštine od stare nekadašnje zajednice s njom — može da dovoljno zapriječi loše i bolesne pratilice hrdavog luksusa. Već se danas može kazati: Gdje nije Krist, tu vlada poplav nećudoređa i skepsa. Paulsen je davno prije rata jadikovao, kako se skepsa širi sve više u zadnje doba poput glasa (fama) ili morskog vala iza jakog potresa. I Eucken je pred tom činjenicom zdvajao glede moći znanosti. Što bi kazali tekar sada iza rata?

* * *

Stara mitologija pripovijeda, kako su blizanci Kastor i Poluks bili nerazdruživi. I raskoš ima svog neodjelivog druga: siromaštvo.

Kod Grkâ nije bilo srednjeg stališa. U Ateni bave se trgovinom, obrtom, zanatom stranci ili bogati građani preko robovâ ili najamnikâ. U tom gradu građani provode dan na trgu (agorâ), po sudo-

vima, skupštinama i kazalištima. Kuća im služi samo za prenočište. Društvena i državna zgrada počiva kao i kod Rimljanâ na robovima. Po popisu Demetrija Falereusa u Atici je bilo 20.000 građana, 10.000 meteka (bespravni stranci kao najamnici) i 400.000 robova (ropkinje ne računajući); u Sparti 36.000 građanâ, 244 hiljade helotâ i 120 hilj. periekâ, koji su se u tomâ razlikovali od robova, da ih gospodar nije smio ubiti. U Korintu je 460.000, na Egini 470.000 robova. Plato veli, da je imućni Atenjanin imao redovito do 50 robova. U Rimu su nekoji bogataši imali 10 i 20 tisuća robova. Scaurus ih je imao 4000 u gradu i toliko na imanju. August je zakonom ograničio, da Rimljanin ne smije u oporuci proglasiti slobodnim više od petine robova i to najviše stotinu. Marij uzalud traži od bitinskog kralja pomoćne čete, jer su rimski zakupnici gotovo sve za vojništvo sposobne ljude odvukli u roblje i prodali ih po rim. pokrajinama. Bijedno je bilo stanje robova, ali su i siromašni građanski slojevi bili brojni koli u rimskoj toli u grčkoj državi i dijelili su s njima posljedice bijede. Novac i imanja su se sve više nakupljala u rukama nekolicine*). Šest bogataša je posjedovalo polovicu Afrike (Plinij, Prirod. 18, 6). Tako je u samom Rimu zadnjih godina republike do 320.000 osoba primalo dnevno od države pšenicu. Cesar je prisilio, da do 20.000 tih obitelji ostavi Rim, 80.000 ih posla u rimske kolonije. No August je prisiljen, da opet dijeli žito med 200.000 osoba. Time se je trošilo 3 postotka državnih prihoda za siromahe Rima. Tada nigdje nije bilo bolnicâ ili zakloništa za ove nevoljnike, pak lako možemo pojmiti, kakovo je stanje bilo kod tih bijednika. To se je dakako odrazivalo i u nećudorednosti, najprije kod robova, a pošto je bio njihov broj ogroman, to je njihovo loše ponašanje zlo djelovalo**) i na slobodne ljude, gospodare i siromašne slojeve.

Robovi su poznavali dva nagona: strah i bludnost. Svaki je gospodar robova bio mali tiran, pun objesti, srditosti, sklon na nečistoću. Zato su ropstvo i blud obično bili sinonimi. Plato dapače veli, da dobro odgojen čovjek mora prezirati robove (Rep. 8). Robovi su istisnuli slobodne sa sela u gradove, gdje je sve više prevladavao običaj beženstva. Tu su se natjecali s robovima u bludu. Plinij nema pravo, kada kaže, da su veliki posjedi (latifundia) upropastili Italiju; ne to kada kaže, da su veliki posjedi (latifundia) upropastili Italiju; ne, to maštvo s nečistoćom.

Druga je posljedica siromaštva — sklonost na revoluciju.

Uzmimo par primjera. — G. 1898. je u Egiptu više od polovice zemljišta bila svojina države. Radnici (felahi) i mali posjednici imali

*) Konsul Lucij Filip u govorima pred pukom navodi, da je u Rimu onda bilo samo 20.000 građana, koji su nešto posjedovali (Cicero, De officiis 2, 21). Za Rimljanina je uz to obrt i ručni rad bio nešto nedostojna. De off. 1, 42

**) G. 476. pr. Kr. je bilo 25 robova na 1 slobodnog čovjeka.

su deset i pol tisuća četvornih kilometara zemlje, a to je premalo za 5 milijuna stanovnika. Uz to su nadnice bile sitne, redovito pola krune bez hrane. G. 1890. je do 2000 posjednika izgubilo svoj posjed, jer nijesu mogli da isplate porez. Ovakov će siromah svakome pružiti desnicu, koji mu počne govoriti o prestanku neimanštine, o stalnom i redovitom zajutarku.

Ch. Booth je g. 1891. proučavao odnošaje u Londonu. Našao je, da je 52 postotaka stanovništva redovito zaposleno, 31 postotak u potpunoj bijedi, i samo 17 postotaka srednje i više klase. U istočnom i južnom je kraju grada nesnosljiva nečistoća. Ljudi idu u dronjcima, čak u papirnatim pokrivačima; iznemogli spavaju po uglovima i poput pasâ po kutićima; radnici poradi siromaštva čekaju da mrtvaci raspadanjem svrate na se pozornost policije i ova ih dade odstraniti. K ovakovim masama neka pristupi nekoliko govornikâ, koji će izumiti neke fraze i polaskati urođenim strastima, eto ti u čas na tisuće siromahâ, koji će iskočiti iz svog skrovišta poput gladnog vuka na sve što susretnu. Politika kavanarskih demagoga može da se brzo združi s brutalnom silom (Hamon, *Psychologie de l'anarchiste-socialiste*, p. 134—182.) gladnih falanga. Tako je i nastala francuska revolucija. Za Ljud. XV. je njegova kraljevina izgledala kao široka bolnica i stjecište siromaštva. G. 1739. pobuniše se tri pokrajine radi gladi, jer su jeli travu. Slijedeće godine piše biskup Massillon, da narod nema kruha za pola godine. Deset godina kasnije i bogataši štede na kruhu; čitava sela ostadoše pusta. Mnoštva se sele iz Francuske, da nađu zarade u Njemačkoj, Španjolskoj i drugdje. U Normandiji su ustanci g. 1725, 1737, 1739, 1752, 1764, 65, 66, 67, 68 i vazda poradi kruha. Slično se događa i po drugim pokrajinama. Trideset godina prije opće revolucije puk, seljak, radnik, obrtnik izdiše (Taine, O. c. II, 5, 2). On ide kroz vodu, koja mu siže do grla: najmanji upad tla ispod nogu ili jači val uznemiriti će ga i navesti u propast. Silno mnoštvo prosjakâ, skitnicâ, hajduka obilazi zemljom. Još fali samo revolucionarna iskra i sva će suha slama planuti. I ta je došla iz Pariza g. 1789.

Ima više loših posljedica siromaštva, posebno iseljivanje. I ono je njezina pojava, jer nitko ne ostavlja doma, kome je dobro. Od 1.—7-oga 1921. do 30.—6-toga 1922. uselilo se je u Ameriku iz raznih država 432.505 osoba; od toga iz Jugoslavije 6.173. Pošto onamo idu osobe, koje su redovito vrlo sposobne za rad, lako je vidjeti, da na taj način domovina gubi najbolje radne sile. Uz to se obično ti iseljenici otuđe ili barem ohlade prema vjeri i Crkvi.

* * *

Pred ovim činjenicama engleski profesor Huxley očajno jadikuje i želi, da repatica (Kidd, *Socijalni razvitak* 3.) uništi svijet: »Ako je istina, da porast znanja i njegovom pomoću rašireno gospodarenje nad prirodom i dobrostanje, koje odatle nastaje, nije u stanju e

uspješno predusretne siromaštvo i njegovu pratilicu naravnu i čudorednu pokvarenost pučkih masa, onda ću približenje dobrohotnog kometa, koji će svu povijest uništiti, s veseljem pozdraviti kao poželjni svršetak pjesme.

Ovaj je pesimizam neopravdan. Ta bijeda može nastati uslijed nerodice tla, nesreće (n. pr. tuče, suše i t. d.), lijenosti puka, pretjeranosti u uživanju, rasipnosti, jakog iseljivanja sa sela u gradove ili strani svijet, novčane ili trgovačke krize, ratova, pošasnog pomora, loše konkurencije, slabe zaštite u trgovačkoj politici, nestašice prometnih sredstava i slično. Tome može država doskočiti, ako su pametni ljudi na njezinoj upravi. Ova je pozvana, dapače je prva dužnost državne vlasti, da se pobrine za dobrostanje svojih državljana. Doduše ne će nikada moći spriječiti svaku bijedu pojedinaca, jer nitko ne može predvidjeti sve nezgode i onemogućiti sve ljudske nastranosti. Tu vrijedi Kristova riječ: »Siromahe ćete uvijek imati kod sebe« (Mat. 26, 11). No država može socijalnim uredbama predvidjeti, e siromaštvo ne bude općenito i trajno. I tu se obistinjuje, da je Bog »učinio narode izliječivima« (Mudr. 1, 14). Stoga je dužnost narodnih poslanika kao i članova vlade, da poznaju i novije socijalne ustanove drugih naprednijih država; da uvedu osiguranje i pensije za niže klase, osiguranje polja protiv tuče i suše, pridignu što jače zadrugarstvo i promet, udare carine i namet na luksus i t. d.

No sve će to biti bez oslona u masama i ne će donijeti trajnog uspjeha, ako pukom ne zavladaju: kršćanska umjerenost i ljubav. Prva nas štiti, da ne gramzimo neuredno za novcem i dobitkom, te se čuvamo rasipnosti i nečistoće, objesti i egoizma; druga priskače u pomoć, kamo ne mogu doprijeti ni najbolje državne i društvene ustanove, pravednost i zaštita. Dekalog jedino i ljubav k bližnjemu kadri su, da očuvaju narod od gore navedenih nevolja. Čujmo, što veli Bog preko psalmiste: »Ne poslušaj puk moj glasa mogjega i Israel ne mari za mene. I ja ih prepustih željama srca njihova, da hode po svojim mislima« (ps. 80, 12). A što će biti, ako je čovjek prepušten željama srca svoga? Vidjesmo kod poganâ prije Krista, očima gledamo i kod savremenog neopoganstva. »Čovjek je pun nevolja« (Job 14, 1), »kao životinja u polju« (Is. 63, 14).

Umjerenost je nužna u jelu, piću, odijelu, zgradama, kućnom namještaju, u svem posjedu. Moramo biti »kao da ništa nemamo i sve posjedujući« (2 Kor. 6, 10). Bogatstvo nije samo za nas; ono ima da služi i u društvene i prosvjetne svrhe. Čuvati se moramo, da se i na nama ne ispuni: »Zlato i srebro je mnoge upropastilo« (Eccl. 8, 3). Uzmimo stoga k srcu riječi starca u 89. godini, koje je upravo svojjoj djeci u smrtnoj oporuci; uvažimo ih, kako je to učinio njegov sin Leo Harmel. Starac je osnovao poznatu tvornicu kod Rheimsa u Val-des-bôls i prije smrti dao se je odnijeti med radnike, da se od njih oprosti i da ih blagoslovi. Starčeva oporuka glasi: »Čuvajte se luksusa, djeco, jer potkapa obitelji. Ne sljedite primjer svjetskih sinova,

koji iza uspjeha odmah počnu životom punim sjaja i troška, u čemu njihova oholost traži ludo zadovoljenje. Jednostavnost neka vlada u vašoj kući i u vašem življenju, i to veća nego li to traži vaš položaj. Neka vlada neka stalna strogost i u vašem životu i vašem kućnom namještaju, koja kršćanima bolje pripada. Ovu tačku ne mogu dovoljno preporučiti. Tako će se vaša djeca priviknuti na jednostavan život, koji jamči za dobro ponašanje i sretan napredak. Djeca sve oponašaju, što vide, a ako roditelji jednostavno žive, slijede i oni njihov primjer. U naše doba, da i ne opažamo, luksus nas nosi na sklizavi put. Struja je to, vazduh, što dišemo. U svijetu sve propovijeda luksus i k njemu nas sili; dapače ga nazivlju krepošću. Moja je volja, draga moja djeco, da se suprostavite ovoj pogubnoj struji. Na taj ćete način vazda ostati u blagostanju, djeca će vam se obiknuti boljim običajima i siromahe ne ćete zaboraviti«.

Ni mi ne smijemo smatrati siromahe kao nešto tudeg. To su braća naša. Pomagati ih moramo iz ljubavi k Bogu; podupirati valja ubožnice i pojedine obitelji prema našoj moći. Gdje postoje karitativne organizacije (n. pr. društvo sv. Vinka, javna dobrotvornost itd.), eto polja za naše slobodno vrijeme. Leon XIII u enciklici »Rerum novarum« pozivlje: »Uvjereni smo, a i cijeli svijet priznaje, da se mora ljudima nižih klasa u pomoć priskočiti brzo i djelotvornim sredstvima, jer se nalaze većinom bez svoje krivice u stanju nesreće i bijede«. I Benedikt XV je opomenuo*) imućnije: »Oni, koji se ističu po položaju ili izobrazbi uma, neka savjetom, ugledom, riječju pripomognu radnicima, podupirući razne stvari, osobito one ovima u korist ustanovljene. Koji pak obiluju bogatstvom, neka svoj interes urede s proletarijatom više po jednakosti nego li po skrajnom pravu. Dapače ih vruće potičem, da pri tome upotrebe i veću blagost, popuštajući od svoga mnogo i rado što više mogu. Zgodno se njih tiče apostolova riječ Timoteju: Bogatima zapovijedaj, da se ne ponose; neka dobro čine, neka budu podašni« (I. Tim. 6, 17—18).

Kršćanska je »karitas« kršćanska uredba, pak se stoga njom moramo isticati. Pogani toga nijesu poznavali. Seneka veli: »Odvratnošću se daje siromahu milostinja, da te ne takne« (De clementia 5, 6). Kvintilijan slično. Plaut piše: »Čemu pomagati siromaha? Gubiš, što daješ, i njemu produljuješ jadan život« (Trinum. 1, 2). Plato opet: »Neizlječivi bolesnik iskazuje državi dobročinstvo, ako umre, a razuman liječnik neka mu ne daje lijekova za produljenje života«. Slično veli o bijedniku, kržljavcu (Država III, 15). Kršćani to osuđuju i svakom su širili duh samaritanski, duh samilosti i ljubavi, te već od prvih vijekova dižu bolnice, zakloništa, gostince, novčane zavode, prilažu bogate ostavštine i grade uz crkve zavode za sirote. I kasnije? Crkva svagda sve to pridržaje i osniva čitave redove u svrhu, da ublaži ljudsku bijedu. Ona stavlja i sada svoj zemlji pred oči, pak i

*) Pismo Benedikta XV. biskupu bergamskom 11. ož. 1920.

nama, obećanje Kristovo: »A kad dođe sin čovječiji u slavi svojoj i svi sveti anđeli s njime, onda će sjesti na prijestolju slave svoje. I sabrat će se pred njim svi narodi. . . Tada će reći onima, što mu stoje s desne strane: Hodite blagosloveni oca mojega, primite kraljevstvo, koje vam je pripravljeno od postanja svijeta. Jer ogladnjih i daste mi da jedem; ožednjih i napojiste me; gost bijah i primiste me; gô bijah i odjenuste me; bolestan bijah i obidoste me; u tamnici bijah i dođoste k meni. Tada će mu odgovoriti pravednici: Gospode! Kad te videsmo gladna i nahranismo? ili žedna i napojismo? Kad li te videsmo bolesna ili u tamnici i dođosmo k tebi? I odgovarajući kralj reći će im: Zaista vam kažem: kad učiniste jednome od ove moje najmanje braće, meni učiniste« (Mat. 25, 31—40).

Katolička elita.

Pisalo se je o katoličkoj eliti u Francuskoj (Hrv. Prosvjeta); mogli bismo pisati o kat. eliti u Belgiji, u Holandiji, Italiji, Španjolskoj, Engleskoj. To je u opće jedan od najutješljivijih pojava u katoličkom svijetu, da ima gotovo u svim kat. zemljama prilično jak broj kat. elite u svim staležima, da ima tako među inteligencijom kao i među radničkim staležem neustrašivih katolika, koji ne samo životom svojim javno priznavaju svoje katoličko osvjedočenje, nego stoje također na čelu katoličkim organizacijama, te velikom požrtvovnošću ulažu sve sile svoje za pobjedu kat. načela u privatnom i javnom životu. To su revni apostoli, kat. elita.

Svakoga će zanimati pitanje, kako su u drugim kat. zemljama odgojili toliki broj tako odlučnih katolika u svim staležima.

Odgovor na ovo pitanje daje nam knjižica »Les forteresses du Catholicisme«*). U toj knjižici pisac dokazuje, da su u svim kat. zemljama kuće za zatvorene duhovne vježbe bile one škole, u kojima se je odgojila katolička elita, katolički vođe. Pisac ne dokazuje ove — na prvi mah malo čudne tvrdnje — a priori, nego a posteriori t.j. iz iskustva.

U svim su katoličkim zemljama u novije doba osjetili potrebu jake kat. organizacije; no za organizacije treba najprije sposobnih vođa; ove treba najprije odgojiti. Kako? Počeli su najprije u Belgiji (1864) i u Francuskoj (1877), a kasnije i u drugim katoličkim zemljama osnivati tako zvane kuće za duhovne vježbe (les maisons de retraits). To su kuće određene isključivo za duhovne vježbe, koje su tako uređene, da imaju mjesta za 50—70 osoba, obično za svakoga posebna sobica, a i veće sobe za više njih. U tim se kućama daju duhovne vježbe prema metodi sv. Ignacija bez prekida cijelu godinu,

*) Les forteresses du Catholicisme par le P. Joseph-Papin Arschambault S. I. (Lethielleux, Paris).